

Сергій Тесленко — дослідник видів-двійників гризунів та педагог

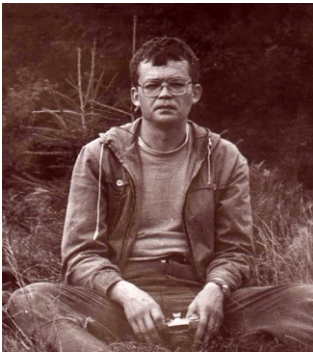
Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zozzag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Serhiy Teslenko, a researcher of sibling rodent species and a teacher. — Essay on Serhiy Teslenko (1959–2000), a researcher of sibling rodent species and their differences by geographical, ecophysiological, and cranial characters. The objects of his attention were voles of the superspecies *Microtus 'arvalis'*, to which the researcher devoted his thesis and all his articles. The ability of the researcher to focus on the tasks set for many was exemplary in solving multifaceted tasks and their clear implementation. He not only clarified a number of aspects of the differentiation of close species, but also showed their different participation in population outbreaks of rodents in the fields. The researcher created invaluable osteological collections. His post-dissertation activity was devoted to pedagogical practice.

Біографічні деталі

Народився Сергій Тесленко 18 березня 1959 р. у с. Ковжижа Котелевського району Полтавської обл. У 1966 р. батьківська сім'я переїхала до Полтави. Отримав середню освіту в Полтавській середній школі № 26, інтерес до біології сформувала шкільна вчителька-біолог. Одразу після школи у 1976 р. Сергій вступає на біологічний факультет Харківського державного університету, який закінчив з відзнакою університету в 1981 р. Отримав розподіл на кафедру зоології Полтавського державного педінституту, асистентом.

За два роки, у 1983–1986 рр. навчався за направленням у цільовій аспірантурі при Інституті зоології АН УРСР (ІЗАН) [ці роки всі дослідження вів спільно з автором]. Захистив дисертацію у 1986 р. і повернувся до ПДІІ на свою посаду асистента кафедри зоології. Невдовзі отримав посаду старшого викладача, а слідом і доцента кафедри зоології.

Рис. 1. Сергій Тесленко на виїзді, після важкої праці. Фото з архіву автора; близько 1990 р.

Поворотним у житті Сергія Васильовича став 1989 р., коли йому запропонували роботу викладача-біолога в Луандському університеті (Ангола). Він пройшов 10-місячні курси іноземних мов при КДУ ім. Т. Шевченка і на початку 1991 р. виїхав до Африки, де пропрацював два роки й через новий спалах громадянської війни в кінці 1992 р. повернувся до Полтави, де продовжив працю на кафедрі зоології. На початку 1995 р. Луандський університет знову розіслав всім колишнім іноземним викладачам запрошення і С.В. його прийняв, отримавши контракт до літа 2000 р. На жаль за тиждень до свого 41 дня народження 9.03.2000 р. його життя обірвав збройний напад грабіжників. Похований Сергій Тесленко в Полтаві.

Ключові доробки в галузі теріології

Дослідження розпочав із цільової аспірантури в ІЗАН, під керівництвом проф. І. Сокура. Тема дисертації відповідала поточним задачам моніторингу польових гризунів-шкідників і прогнозу змін їхньої чисельності. Рівно за відведений час аспірантури Сергій підготував дисертаційну працю «Розповсюдження і морфо-екологічна характеристика видів-двійників звичайної полівки на території України» (Тесленко 1986).

Ця робота базувалася на кількох тисячах кілометрів експедицій по всій Україні й багатьох сотнях ідентифікованих особин, на аналізі видової приуроченості гризунів за електрофоретичними маркерами білків крові, вивченні їх екофізіології (насамперед дихання і споживання кисню), мінливості й діагностичного значення краніальних ознак (все це треба було препарувати), аналізі рівнів чисельності й ареалів. Захист відбувся на Спецраді при ІЗАН.

За цей час було створено найважливіші його доробки, відображені у статтях про цю групу видів-двійників гризунів: «Виды-двойники надвида *Microtus arvalis* на Украине. Сообщение 1. Распространение *Microtus subarvalis*» (Загороднюк & Тесленко 1986), «Виды-двойники надвида *Microtus arvalis* на Украине. Сообщение 2. Распространение *Microtus arvalis*» (Тесленко & Загороднюк 1986); «О диагностике обыкновенной и восточноевропейской полевки по краниальным признакам» (Тесленко 1990); «Полевки рода *Microtus* в Молдове» (Загороднюк *et al.* 1994), «Дискриминантный анализ морфологической дифференциации между *Microtus arvalis* и *M. rossiaemeridionalis*» (Песков *et al.* 1997), «Внутрипопуляционный аутосомный полиморфизм обыкновенной полевки *Microtus arvalis* Закавказья» (Ахвердян *et al.* 1999).

Важливим і недостатньо оціненим доробком дослідника стала оцінка шкодочинності видів, чим власне й займалася група проф. І. Т. Сокура, до якої дослідник входив, і демонстрація зв'язку зон регулярних (багаторічних) спалахів чисельності та відносного благополуччя з ареалами двійників була проривом у розумінні ситуації та складанні прогнозів.

Ще одним важливим аспектом стало створення унікальної колекції черепів двійників, маркованої генетичними маркерами (за участі й автора).

Рис. 2. Сергій Тесленко в кузові експедиційного авто ГАЗ-66 (водій — Володимир Левін), який був нашим будинком по 3–4 тижні 3–4 рази на рік. На цьому авто група проїхала не менше 10–12 тис. км по дорогах і полях України, беручи проби (облови шляхом розкопувань пір вдень і виставлянням пасток на ніч) через кожні 70–100 км. Фото з архіву автора, близько 1985 р.

Надалі Сергій Васильович вів у Полтавському педінституті базові курси й польові практики, накопичуючи нові ідеї досліджень, проте поточні навантаження і пропозиції роботи в Анголі (1989–1991 підготовка, 1991–1992 перший цикл, 1995–2000 другий цикл) забрали всі сили, а з тим і життя. В Анголі через громадянську війну польової роботи не було (принаймні в листах він про таке не писав, але писав про «тут регулярно пострілюють»).

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Під час навчання в Харківському університеті брав активну участь у роботі студентського наукового товариства та дружини охорони природи. На кафедрі зоології хребетних спеціалізувався з орнітології, де й захистив дипломну роботу з біології птахів-дуплогнізників. Надалі Сергій не раз згадував вовчків-ліскульок, яких багаторазово знаходив у дуплянках (мова йшла про дослідження в Савранському лісі) і які його захопили, проте яких він не мав наміру вивчати, бо вивчення в ті часи означало препарування.

На початках роботи в ПДП (з 1981 р.) Сергій Васильович вів лабораторно-практичні заняття із зоології безхребетних та фізіології людини й тварин, польову практику із зоології безхребетних і зоології хребетних. Його вміння готуватися до кожного заняття захоплювали і студентів, і колег. Після першого «ангольського циклу» з початку 1993 р. він, повернувшись до Полтави, захопився розробкою й читанням нового курсу — «Основи соціоекології».

Варто відзначити, що кожну нову справу він починав із надзвичайним ентузіазмом і ретельністю планування кожної деталі. Так було і зі згаданим курсом, наче весь світ тим і мав перейматися — в цьому був весь Сергій Васильович. Проте потреби молоді сім'ї погнали його знову до Африки, яка його й «проковтнула». Як відповідальна в усьому людина, Сергій до пізнього часу просиджував в університеті й тягав за собою робочі матеріали, зокрема й стоси зошитів. Один такий раз став фатальним: ангольські грабіжники прийняли охайно одягненого білого з великим портфелем за цінну здобич, залишивши його у провулку з простреленою стегною артерією.

Сергій Васильович — приклад неймовірно високої організованості в роботі й плануванні досліджень і досягненні результативності кожного починання. Він ніколи не приймав наявні «правила гри», шукав і реалізовував найефективніші шляхи досягнення успіху в кожному починанні, і це всіх захоплювало. І ще завжди вражало його прагнення все робити не просто якісно, але й на до дрібниць пристосованому робочому місці з найкращими інструментами; всі записи так само були ідеальними, як і польові щоденники.

Про дослідника в «Працях Теріошколи» опублікована стаття «Сергій Тесленко (1959–2000): біографічний нарис» (Слюсар 2014). Ще один нарис про нього, підготовлений його «шефом» по Полтаві Миколою Тихоновичем Шевченком, є в архіві редакції та планується до публікації в Теріологічному бюлетені. Створений автором профіль дослідника в Гугл-Академії ($h = 6$):

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=dkFSgAYAAAAA>

Література

- Ахвердян, М. Р., Е. А. Ляпунова, Н. Н. Воронцов, С. В. Тесленко. 1999. Внутрипопуляционный аутосомный полиморфизм обыкновенной полевки *Microtus arvalis* Закавказья. *Генетика*, **35** (12): 1687–1698.
- Загороднюк, И. В., С. В. Тесленко. 1986. Виды-двойники надвиды *Microtus arvalis* на Украине. Сообщение 1. Распространение *Microtus subarvalis*. *Вестник зоологии*, № 3: 34–40.
- Загороднюк, И. В., А. Г. Михайленко, С. В. Тесленко. 1994. Полевки рода *Microtus* в Молдове. В кн.: Соколов, В. Е., Карасева, Е. В. (ред.). *Синантропия грызунов: Материалы 2-го совещания*. ИЭМЭЖ, Москва, 88–91.
- Песков, В. Н., И. Г. Емельянов, С. В. Тесленко. 1997. Дискриминантный анализ морфологической дифференциации между *Microtus arvalis* и *M. rossiaemeridionalis*. *Вестник зоологии*, **31** (5-6): 100–103.
- Тесленко, С. В., Загороднюк И. В. 1986. Виды-двойники надвиды *Microtus arvalis* на Украине. Сообщение 2. Распространение *Microtus arvalis*. *Вестник зоологии*, № 6: 27–31.
- Слюсар, М. 2014. Сергій Тесленко (1959–2000): біографічний нарис. *Праці Теріологічної Школи*, **12**: 127–128.
- Тесленко, С. В. 1990. О диагностике обыкновенной и восточноевропейской полевок по краниальным признакам. В кн.: *Пятый съезд Всесоюзного Теріологического общества АН СССР. Тезисы докладов. Том I*. Москва, 104.

ЗАГОРДНЮК, І. Сергій Тесленко — дослідник видів-двійників гризунів та педагог. — Нарис про Сергія Тесленка (1959–2000) — дослідника видів-двійників гризунів та їх відмінностей за географічними, екофізіологічними та краниальними ознаками. Об'єктом його уваги стали полівки надвиду *Microtus "arvalis"*, дослідженням яких дослідник присвятив дисертацію і всі свої статті. Вміння дослідника сконцентруватися на поставлених цілях для багатьох було зразковим у розв'язанні багатопланових задач і чіткого їх виконання. Ним не тільки з'ясовано низку аспектів диференціації близьких видів, але й показана їхня різна участь у спалахах чисельності гризунів на полях. Дослідник створив неоціненні остеологічні колекції. Післядисертаційна активність присвячена педагогічним практикам.